

Van scenario tot curriculum

De ontwikkeling van een eigentijds
onderwijsaanbod in het vmbo

SLO • nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling

slo

Van scenario tot curriculum

De ontwikkeling van een eigentijds onderwijsaanbod in het
vmbo

Augustus 2012

slo

nationaal
expertisecentrum
leerplan-
ontwikkeling

Verantwoording

2012 SLO (nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling), Enschede

Mits de bron wordt vermeld, is het toegestaan zonder voorafgaande toestemming van de uitgever deze uitgave geheel of gedeeltelijk te kopiëren en/of verspreiden en om afgeleid materiaal te maken dat op deze uitgave is gebaseerd.

Auteurs: Gert van den Brink, Martha Haverkamp, Jan van Hilten, Ruud Reenalda en Ruud van Uffelen

Informatie

SLO

Afdeling: vmbo-mbo

Postbus 2041, 7500 CA Enschede

Telefoon (053) 4840 663

Internet: www.slo.nl

E-mail: vmbo-mbo@slo.nl

AN: 5.6030.449

Inhoud

Deel A Algemeen	5
1. Inleiding	7
2. De scenario's van de Adviesgroep vmbo	9
2.1 Aanleiding	9
2.2 Werkwijze	9
2.3 Leeswijzer	10
3. De leerplankundige ondersteuning bij de uitwerking van de scenario's	11
3.1 Toegepaste leerplankundige hulpmiddelen en instrumenten	11
3.2 De resultaten van de onderwijsontwikkelingen	14
3.3 Voorwaarden en beperkingen	16
4. Begrippenlijst van scenario tot curriculum	17
5. Literatuurlijst	21
Deel B Schoolportretten	23
Christelijk College Zeist	25
Pascal Zuid, Zaandam	31
Canisius College, Nijmegen	39
Deel C Bijlagen	45
Bijlage 1 Scenario's voor het vmbo (SLO 2009)	47
Bijlage 2 Vragenlijst Scenariokeuze BB-KB	49
Bijlage 3 Werkblad	55
Bijlage 4 Stappenplan Van scenario naar curriculum	57

Deel A Algemeen

1. Inleiding

Voor u ligt de handreiking 'Van scenario tot curriculum', het resultaat van een driejarig veldproject waarin SLO het Christelijk College Zeist, Pascal Zuid Zaandam, Canisius College Nijmegen en Maaswaal College in Wijchen heeft ondersteund bij de vormgeving van een bij hun scenariokeuze passend curriculum. Het project sloot aan op de initiatieven van de Adviesgroep vmbo en de SPV (Stichting Platforms VMBO), die met de Ambitiebox en de publicatie Ambitie kleurt je toekomst (Bredewold & Diephuis, 2008) vmbo-scholen een hulpmiddel boden bij hun scenariokeuze en de ontwikkeling van kwalitatief en eigentijds onderwijs.

De aanleiding voor deelname aan het veldproject 'Van scenario tot curriculum' was de behoefte van de projectscholen te komen tot een concrete, structurele uitwerking van (onderdelen) van een scenario, zoals beschreven in Ambitie kleurt je toekomst.

In alle gevallen betrof het een veranderingsproces in de onderwijsinhoud en/of de pedagogisch-didactische begeleiding.

De handreiking biedt een hulpmiddel voor vmbo-scholen die een soortgelijk veranderingsproces willen doorlopen.

Er is in de handreiking gekozen dicht bij de ontwikkelstappen van de Adviesgroep vmbo te blijven. De beschrijving van het veranderingsproces volgt de stappen die door de Adviesgroep vmbo benoemd zijn op de twee assen in de Ambitiebox, de ontwikkeling van het curriculum (het WAT) en de ontwikkeling van de pedagogisch-didactische aanpak (het HOE). Hierbij is gebruikgemaakt van een of meerdere voorbeelden uit de projectscholen.

Voor een volledige beschrijving van het ontwikkelproces van de afzonderlijke scholen verwijzen wij graag naar deel B, de beschrijving van de individuele schoolportretten.

Wij hopen dat het in de handreiking beschreven veranderingsproces ook voor u de nodige handvatten biedt. Wij willen de projectscholen graag bedanken voor hun constructieve bijdragen aan de realisatie van de handreiking.

Het SLO-projectteam

Gert van den Brink
Martha Haverkamp
Jan van Hilten
Ruud Reenalda
Ruud van Uffelen

2. De scenario's van de Adviesgroep vmbo

De Adviesgroep vmbo heeft onder andere adviezen uitgebracht over het landelijk beleid en het verruimen van de kaders voor het vmbo, waaronder de vmbo-programmering en -examinering. Daarnaast ondersteunde de Adviesgroep vmbo scholen die op basis van eigen kracht zoeken naar ruimte. De Adviesgroep vmbo en de Stichting Platforms VMBO (SPV) brachten in 2008 de Ambitiebox (www.ambitiebox.nl/) en de brochure Ambitie kleurt je toekomst uit. De Ambitiebox bestaat onder andere uit een ambitiebord en werkblad (zie figuur 2.1). Deze instrumenten kunnen scholen gebruiken bij het formuleren van hun ambitie en het bepalen van de koers.

Figuur 2.1 Ambitiebox

2.1 Aanleiding

Zoals in de inleiding al is genoemd, was de belangrijkste aanleiding voor de projectscholen aan dit project deel te nemen de behoefte te komen tot een concrete, structurele uitwerking van (onderdelen) van een scenario zoals beschreven in Ambitie kleurt je toekomst (Adviesgroep vmbo en SPV, 2008).

Daarnaast had iedere school nog een andere specifieke reden om in het project te participeren, zoals:

- regionale afstemming (Christelijk College Zeist);
- demografische factoren (Christelijk College Zeist, Pascal Zuid Zaanstad);
- kwaliteitsfactoren (Christelijk College Zeist, Canisius College Nijmegen, Maaswaal College Wijchen);
- programmadifferentiatie (Maaswaal College Wijchen, Canisius College Nijmegen).

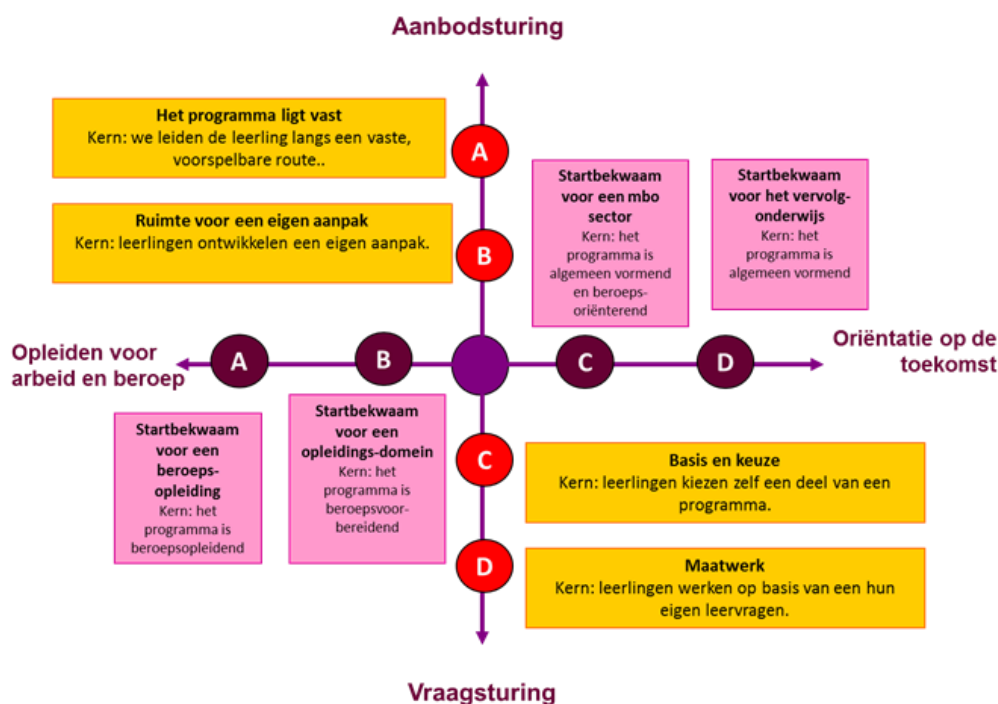
2.2 Werkwijze

De projectscholen hebben gebruikgemaakt van de Ambitiebox (Adviesgroep vmbo, 2008) en de vier scenario's zoals deze beschreven zijn in Ambitie kleurt je toekomst (Bredewold & Diephuis, 2008).

Bij aanvang van het project heeft het merendeel van de projectscholen de beginsituatie bepaald: wat is de huidige stand van ons onderwijs nu? Met behulp van de Ambitiebox heeft men vervolgens de ambitie van het team en de afdeling vastgesteld: waar willen we naartoe?

De ontwikkelingen van de veranderingsprocessen zijn in deze publicatie beschreven vanuit de twee assen zoals deze in het scenariomodel van de Adviesgroep vmbo zijn gedefinieerd:

- Een verticale beweging: van aanbod- naar vraagsturing (pedagogisch-didactische beweging).
- Een horizontale beweging: van opleiden voor arbeid en beroep naar oriëntatie op de toekomst (inhoudelijke beweging).

Figuur 2.2 Van visie naar beweging

Een leerplankundig veranderproces zal, aldus de Adviesgroep vmbo bewegen over beide assen. In de praktijk van de projectscholen blijkt dit echter niet altijd gelijktijdig te gebeuren.

2.3 Leeswijzer

In deel A worden de verschillende scenario's van de Adviesgroep vmbo nader toegelicht. Vervolgens wordt er een beeld gegeven van de scenariokeuzes van de projectscholen, de door SLO geboden leerplankundige ondersteuning bij de ontwikkeling van het curriculum en de daarbij gehanteerde instrumenten.

In deel B vindt u in de schoolportretten een beschrijving van het ontwikkelproces dat de afzonderlijke scholen hebben doorlopen. Wat was voor de school de reden om aan dit project deel te nemen, wat wilde de school bereiken en hoe is het gerealiseerd?

Deel C ten slotte, bevat alle hulpmiddelen en instrumenten die in dit project gehanteerd zijn.

3. De leerplankundige ondersteuning bij de uitwerking van de scenario's

De beginsituatie en de ontwikkelingen per school varieerden nogal; een enkele school moest nog beginnen met de visiebepaling, terwijl een andere school al volop in ontwikkeling was. Voor SLO reden om diverse instrumenten in te zetten of te ontwikkelen om het veranderingsproces per school zo optimaal mogelijk te ondersteunen.

Deze handreiking geeft antwoord op de achtereenvolgende vragen, te weten:

- Wat is voor de school aanleiding om aan dit project deel te nemen?
- Wat wil de school er mee bereiken?
- Voor welk scenario heeft de school een keuze gemaakt en hoe is die tot stand gekomen?
- Welke inhoudelijke en pedagogisch-didactische veranderingen hebben plaatsgevonden?
- Hoe heeft de school zijn ambitie gerealiseerd?
- Hoe zien de veranderingen aan de hand van het curriculaire spinnenweb eruit?
- Wat zijn de kritische succes- en faalfactoren?

De antwoorden op deze vragen zijn per school vastgelegd in zogenaamde schoolportretten. Deze zijn terug te vinden in deel B.

3.1 Toegepaste leerplankundige hulpmiddelen en instrumenten

Voor een structurele aanpak van zowel de individuele schoolontwikkelingen als voor de beschrijving van deze publicatie, is gebruikgemaakt van een aantal hulpmiddelen:

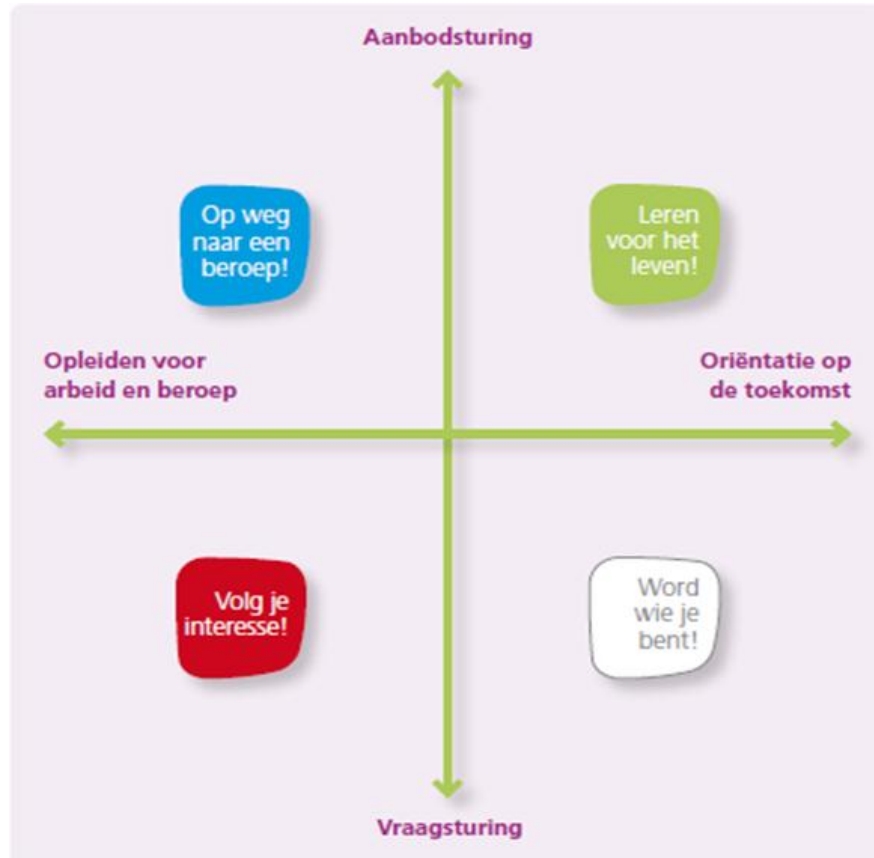
- De Ambitiebox is een hulpmiddel die online gebruikt kan worden. Het is een instrument waarmee binnen de school, binnen (een deel van) het team, gestructureerd kan worden nagedacht over de ambities voor de toekomst. In de Ambitiebox worden vier denkbeeldige scenario's als hulpmiddel gebruikt.
- De scenario's voor het vmbo-basis en vmbo-kader geven een beeld van de vier scenario's aan de hand van zeven perspectieven(zie bijlage 1).
- De checklist scenariokeuze is een vragenlijst waarbij op basis van gemaakte keuzes bepaald kan worden in welk scenario de school zich bevindt en naar welk scenario de school zich wil ontwikkelen (zie bijlage 2).
- Het SLO curriculaire spinnenweb (Akker, Van den & Thijs, 2009) is een systematische werkwijze waarmee een volledig leerplan is te ontwikkelen. De geambieerde visie van de individuele projectschool (*intended curriculum*) staat daarbij steeds centraal. Deze structurele werkwijze is uitgewerkt in een werkblad (zie bijlage 3).
- Het stappenplan is een gefaseerde aanpak voor de onderwijskundige ontwikkelingen op strategisch, tactisch en operationeel niveau (zie bijlage 4).

3.1.1 De Ambitiebox

De Adviesgroep vmbo heeft ten behoeve van de ontwikkelingen in het vmbo een viertal denkbeeldige scenario's uitgewerkt.

De vier scenario's zijn gebaseerd op een model dat is opgebouwd langs twee assen: "Op de horizontale as kan de school/het team verschillende posities innemen, van beroepsopleidend tot beroepsoriënterend. Op de verticale as kan de school/het team een positie bepalen in de mate waarin vraagsturing vanuit de leerling een rol zou moeten spelen", aldus de Adviesgroep vmbo.

De scenario's zijn geen beelden van een toekomstige werkelijkheid, maar beschrijvingen die zijn gebaseerd op keuzes die door teams gemaakt worden op de twee assen. De vier scenario's hebben elk een eigen kleur en onderscheiden zich van elkaar op diverse kenmerken (zie figuur 3.1) die allemaal even aantrekkelijk en waardevol kunnen zijn.

Figuur 3.1 Het scenariomodel

- Op weg naar een beroep (blauw scenario)
- Leren voor het leven (groen scenario)
- Volg je interesse (rood scenario)
- Word wie je bent (wit scenario)

De veranderingen (bewegingen) op de assen van de Ambitiebox worden verder ingekleurd naar de consequenties voor 'de mensen' (leraar en leerling), 'het programma' en 'de organisatie van de school'.

3.1.2 De checklist: vragenlijst scenariokeuze

SLO heeft, op verzoek van teams van twee projectscholen, de systematiek van de Ambitiebox vereenvoudigd. Om een team te helpen bij de bepaling waar zij momenteel met hun onderwijs staan, is de checklist 'vragenlijst scenariokeuze' (zie bijlage 2) ontwikkeld. Aan de hand van een aantal vragen wordt het team gevraagd met 'ja' of 'nee' te antwoorden. Na enig 'rekenwerk' kan het team een totaalscore vaststellen welke overeenkomt met een van de vier scenario's.

Er wordt een aantal vragen gesteld over de volgende onderwerpen:

- Functie van het vmbo.
- Programma beroepsgericht.
- Programma algemene vakken.
- Beleid voor sectorkeuze.
- Loopbaanoriëntatie.

- Relaties met het mbo.
- Relaties met de arbeidsmarkt.

Het invullen van de vragenlijst geeft uitsluitsel over het scenario waarin het team nu zit en naar welk scenario het team zich in de toekomst wil ontwikkelen.

3.1.3 Curriculair spinnenweb

SLO maakt bij het ontwikkelen van een curriculum gebruik van het curriculaire spinnenweb (Akker, van den & Thijs, 2009). De kern en negen draden van het spinnenweb verwijzen naar 'de tien' onderdelen van het curriculum, die elk een vraag over het leren door leerlingen betreffen. In het spinnenweb fungeert het onderdeel 'visie' als centrale, verbindende schakel: de overige onderdelen zijn verbonden met die visie. Idealiter zijn ze ook met elkaar verbonden, zodat er sprake is van consistentie en samenhang.

Figuur 3.2 Curriculair spinnenweb

Wanneer de visie van het team is vastgesteld, kunnen de diverse draden van het spinnenweb worden uitgewerkt. Onderstaande vragen vormen een hulpmiddel waarlangs een curriculum voor het toekomstig scenario kan worden samengesteld.

Tabel 3.1 Curriculumcomponenten in vraagvorm

Component	Kernvraag
Visie	Waarvoor leren zij?
Doelen	Waarheen leren zij?
Inhoud	Wat leren zij?
Leeractiviteiten	Hoe leren zij?
Rol van de leraar	Hoe is de rol van de leraar bij hun leren?
Materialen en bronnen	Waarvoor leren zij?
Groepeeringsvormen	Met wie leren zij?
Locatie	Waar leren zij?
Tijd	Wanneer leren zij?
Toetsing	Hoe wordt hun leren getoetst?

Het curriculaire spinnenweb is gebruikt voor het ontwikkelen van een werkblad 'Van scenario naar curriculum', waarin zowel de leerplankundige als de organisatorische activiteiten beschreven kunnen worden (zie bijlage 1).

3.1.4 Het stappenplan

Een aantal scholen heeft gekozen de ontwikkelingen te beginnen vanuit een gemeenschappelijk gedragen visie. Ter structurering van dat ontwikkelproces ontwikkelde SLO een zogenaamd stappenplan, dat scholen een mogelijkheid biedt om zowel op strategisch, tactisch als operationeel niveau een aantal ontwikkelingen te doorlopen.

Achtereenvolgens zijn op drie niveaus (strategisch, tactisch en operationeel) activiteiten gepland voor de verschillende onderwerpen en fasen van het ontwikkelproces. Missie en visie:

1. Plan van aanpak
2. Keuzes maken
3. Activiteitenplan
4. Uitvoering
5. Evaluatie en bijstellen

Voor het stappenplan wordt verwezen naar bijlage 2.

3.2 De resultaten van de onderwijsontwikkelingen

3.2.1 Diversiteit in scenario-ontwikkelingen

De vier scholen verschillen onderling in de ontwikkelfase en hun (onderwijs)aanbod, maar vooral in hun ambities.

Het Maaswaal College ambieert een verticale ontwikkeling van A (het programma ligt vast) naar B (ruimte voor een eigen aanpak) en een horizontale ontwikkeling naar C (startbekwaam voor een mbo sector). Van een blauw naar een meer wit scenario. Met deze keuze worden kaders geformuleerd voor het intersectorale programma Dienstverlening & Commercie. Naast de

afdelingsprogramma's Zorg & Welzijn breed en Handel & Administratie was de keuze voor het intersectorale programma Dienstverlening & Commercie een strategische keuze.

Het Christelijk College Zeist heeft met behulp van de checklist haar ambitie bepaald: van het blauwe 'op weg naar het beroep' naar een gedeeltelijk rood 'volg je interesse' en wit scenario 'word wie je bent', een diagonale verandering. Men heeft gekozen voor een inhoudelijke verandering op de horizontale as van A naar B door het programma 'Care en Congres' in te voeren. Hiermee is het afdelingsprogramma Verzorging verbreed met programmaonderdelen uit het afdelingsprogramma Horeca.

Het Christelijk College Zeist kiest met haar afdelingsprogramma Verzorging 'Care en Congres' voor een goede afstemming met de arbeidsmarkt op de Utrechtse Heuvelrug.

Het Canisius College, een school met technische afdelingen, kiest voor een ontwikkeling van het blauwe naar het rode scenario 'volg je interesse'. De afdelingen hebben gekozen voor een verandering van een vastliggend programma naar een kern- en keuzeprogramma (van A naar C).

Pascal Zuid kreeg met behulp van de Ambitiebox inzichtelijk dat zij een verschuiving op de horizontale as wilde maken van B naar C en een verticale ontwikkeling richting 'volg je interesse', het rode scenario. Het onderwijsaanbod (horizontaal) van Pascal Zuid ontwikkelt zich van C (startbekwaam voor een mbo-sector) naar D (startbekwaam voor vervolgonderwijs).

De ambities van de scholen maken duidelijk dat de ontwikkelingen niet altijd zuiver naar één bepaald scenario lopen, maar dat er stapsgewijs zowel horizontaal (pedagogisch-didactisch), verticaal (inhoudelijk) als diagonaal ontwikkeld wordt.

De scenario's zijn een hulpmiddel om te komen tot een verandering van het onderwijsaanbod en de gewenste pedagogisch-didactische benadering.

3.2.2 Gebruikte instrumenten

De projectscholen hebben in het proces 'van scenario tot curriculum' gebruikgemaakt van verschillende hulpmiddelen.

Het Canisius College heeft voor haar veranderingsproces gebruikgemaakt van het werkblad (bijlage 3). Het Christelijk College Zeist en het Maaswaal College gebruikten bij de scenariokeuze de scenariokeuzelijst (bijlage 2). Bij de vormgeving van het curriculum hebben alle projectscholen gebruikgemaakt van het curriculaire spinnenweb (figuur 3.2). Pascal Zuid gebruikte het curriculaire spinnenweb voor de structurering van de al gestarte activiteiten, waarbij de onderdelen niet alleen inzage gaven in de samenhang, maar vooral in de nog ontbrekende onderdelen van het te ontwikkelen curriculum.

Tabel 3.2 De ontwikkeling en gebruikte hulpmiddelen per school

School	Beginsituatie	Ambitie	Gebruikte hulpmiddelen
Canisius College	Opleidend voor arbeid en beroep met aanbodgericht afdelingsprogramma.	Naar meer vraagsturing. Van blauw (opleiden voor beroep) naar rood (volg je interesse).	Werkblad (bijlage 1)
Christelijk College Zeist	Opleidend voor een beroep (blauwe scenario).	Naar meer vraagsturing, tussen de scenario's volg je interesse (rood) en wordt wie je bent (wit).	Scenario keuzelijst en het curriculaire spinnenweb.

School	Beginsituatie	Ambitie	Gebruikte hulpmiddelen
Maaswaal College	Opleidend naar word wie je bent (witte scenario).	De scenariokeuze blijft gelijk, de verandering is programmatisch/inhoudelijk.	Scenario keuzelijst en het curriculaire spinnenweb.
Pascal Zuid	Van de introductie van het project Lesgeven Anders Organiseren en de ontwikkeling van het Leerwerkhuis.	Naar meer vraagsturing volg je interesse (rode scenario).	Ambitiebox

3.3 Voorwaarden en beperkingen

De ruimte die voor een inhoudelijke en/of pedagogisch-didactische verandering door vmbo-scholen gebruikt kan worden is in wet- en regelgeving vastgelegd. Met welke voorwaarden en formele beperkingen u rekening moet houden, is overzichtelijk beschreven in de publicatie *Wat moet en wat mag in de bovenbouw van het vmbo* (Oostrom, 2009).

De huidige examenprogramma's bieden de scholen veel inhoudelijke ruimte. Voor de exameneenheden van het centraal examen is een syllabus opgesteld. Hierbij gaat het om de uitwerking wat 'moet' voor het centraal examen. De schoolexameneenheden zijn voorschrijvend en globaal geformuleerd. Hier zit voor scholen de ruimte het onderwijs zelf vorm te geven. Voor scholen die de ruimte willen benutten zijn per examenprogramma zogenaamde handreikingen ontwikkeld, die door docenten gebruikt kunnen worden als inhoudelijke voorbeelden. Deze handreikingen zijn niet voorschrijvend, maar bedoeld om docenten ideeën aan te reiken. In de praktijk van de projectscholen kan voorzichtig geconcludeerd worden dat de bovenstaande ruimte (vanuit de overheid) ruim voldoende is.

4. Begrippenlijst van scenario tot curriculum

Deze begrippenlijst is bestemd voor docenten, school- en teamleiders die werken aan de ontwikkeling van het curriculum op basis van een scenariokeuze.

De lijst kan onder andere gebruikt worden:

- om met alle betrokkenen een gemeenschappelijke taal te ontwikkelen;
- om bewuster keuzes te kunnen maken;
- voor visie- en beleidsontwikkeling;
- als communicatiemiddel tussen docenten, vakgroepen en teams;
- bij de organisatie en uitvoering van het onderwijs.

Leeswijzer

De begrippen worden in de lijst beschreven naar naam, betekenis en functie. Bij een aantal begrippen is een korte toelichting of een verwijzing naar achtergrondinformatie gegeven.

Tabel 4.1 Begrippenlijst van scenario tot curriculum

Naam	Betekenis en functie	Toelichting
Missie	De missie definieert de bestaansgrond van de school.	Geeft antwoorden op vragen als: Waarom doen we wat we doen? Waar staan we voor?
Visie	De visie geeft het gezamenlijke toekomstbeeld weer.	Geeft antwoorden op vragen als: Hoe ziet de school er over vijf jaar uit? Waar gaan we voor?
Scenariokeuze	De school kiest vanuit zijn visie voor een bepaald scenario.	Meer informatie over de scenariokeuze is te vinden op: www.ambitiebox.nl
Blauw scenario	Opleiden voor arbeid en beroep met aanbodsturing.	Op weg naar een beroep
Rood scenario	Opleiden voor arbeid en beroep met vraagsturing.	Volg je interesse
Wit scenario	Oriëntatie op de toekomst met vraagsturing.	Word wie je bent
Groen scenario	Oriëntatie op de toekomst met aanbodsturing.	Leren voor het leven
Ambitie box	Online tool voor het kiezen van een scenario.	www.ambitiebox.nl
Ambitiebord	Koffer en magneetbord als instrument bij het kiezen van een scenario.	Meer informatie is te vinden op: www.ambitiebox.nl
Curriculum	Leerplan	Het curriculum is een beschrijving van de tien onderdelen van het leerplan: visie, leerdoelen, leerinhouden, leeractiviteiten, leermiddelen, docentrollen, groeperingsvormen, leeromgeving, toetsing en tijd.

Naam	Betekenis en functie	Toelichting
Kwalificatie-dossier	Het kwalificatiedossier is de wettelijke basis voor onderwijsinstellingen in het mbo om onderwijs en examens vorm te geven.	De kwalificatiedossiers van het mbo zijn te vinden op: www.mbo15.nl
Vmbo-examen-programma	De vmbo-examenprogramma's zijn vanaf 2009 in globale omschrijvingen geformuleerd.	De vmbo-examenprogramma's zijn te vinden op: www.examenblad.nl
Centraal examen (CE)	Centrale examens in de vorm van Centraal schriftelijk en praktisch examen (cspe).	Het centrale examen (CE) telt voor de helft mee met het berekenen van het eindcijfer (EC) $EC = \frac{CE + SE}{2}$
Syllabus	De syllabus beschrijft van het CE welke concrete inhoud tot de eindterm gerekend worden.	De syllabi zijn te vinden op: www.examenblad.nl
Schoolexamen (SE)	De school is zelf verantwoordelijk voor de vorm van het schoolexamen.	Het schoolexamen (SE) telt voor de helft mee met het berekenen van het eindcijfer (EC) $EC = \frac{CE + SE}{2}$
Handreiking schoolexamens	SLO heeft handreikingen gemaakt voor de schoolexamens.	De handreikingen voor de schoolexamens kunt u vinden op: http://www.slo.nl/voortgezet/vmbo/schoolexamen/handreikingen/
PTA	Plan van Toetsing en Afsluiting	De school legt voor alle vakken in het PTA vast welke onderdelen in welke periode, op welke manier en met welke weging worden geëxamineerd. Tevens geeft de school aan of een herkansing mogelijk is en hoe het SE-cijfer wordt berekend.
LOB	Loopbaan oriëntatie en -begeleiding	Activiteiten die de leerling helpen bij het ontwikkelen van een zelfbeeld, loopbaancompetenties, beroepsbeelden, opleidingsbeelden en een arbeidsidentiteit.
Sectorkeuze	De keuze van een leerling voor een van de vier sectoren (techniek, zorg & welzijn, economie en groen).	Meestal na een Praktische Sector Oriëntatie (PSO), die leerlingen in de onderbouw van het vmbo de mogelijkheid biedt om kennis te maken en ervaring op te doen met de vier sectoren, kiezen leerlingen een sector.
Vakken-integratie	Integratie van (theoretische) kennis en (praktische) beroepsvaardigheden.	Vaak is het beroepsgerichte vak leidend en zijn de algemene vakken (voor een deel) geïntegreerd in dit beroepsgerichte vak.
Aanbodsturing	Het programma ligt vast. Leerlingen worden opgeleid langs een vaste, geplande route.	Het curriculum kent een vaste opbouw

Naam	Betekenis en functie	Toelichting
Vraagsturing	Leerlingen werken op basis van hun eigen leervragen binnen de eisen die het examenprogramma stelt. Ook hier ligt het programma vast.	Maatwerk

5. Literatuurlijst

Akker, J. van den, & Thijs, A. (2009). *Leerplan in ontwikkeling*. Enschede: SLO.

Ambitiebox. <http://www.ambitiebox.nl>; geraadpleegd 7 april 2009.

Bredewold, W., & Diephuis, R. (2008). *Ambitie kleurt je toekomst*. Den Haag: Adviesgroep vmbo.

Duijker, R., Hilten, J. van, Jacobs, H., & Rooijen, J. van (2008). *Vmbo Ruimte voor maatwerk!* Enschede: SLO.

Hilten, J. van (2010). *Klaar voor de start?* Enschede: SLO.

Jansma, N., & Hilten, J. van (2009). *Oriënteren in de praktijk. De vmbo Carroussel binnen een leerroute praktijknabije LOB*. Enschede: SLO.

Landelijk Platform Beroepen in het Onderwijs (2006). *Competentieprofiel leraar (v)mbo*. Utrecht: LPBO.

Meijers, F., Kuijpers, M., & Bakker, J. (2006). *Krachtige loopbaangerichte leeromgevingen in het (v)mbo: hoe werkt het?* Driebergen: Het Platform Beroeps Onderwijs.

Oostrom, H. van (2009). *'Wat moet en wat mag in de bovenbouw vmbo'*. Bunnik: Stichting Platforms VMBO.

Deel B Schoolportretten

1. Schoolportret Christelijk College Zeist, Zeist (CCZ)
2. Schoolportret Pascal Zuid, Zaandam
3. Schoolportret Canisius College, Nijmegen
4. Schoolportret Maas-Waal College, Wijchen

Christelijk College Zeist

Schoolportret

Het Christelijk College Zeist, onderdeel van de CVO Groep Zuidoost-Utrecht, verzorgt onderwijs voor ongeveer 250 vmbo-leerlingen en mbo-2 leerlingen. Het college is een multiculturele school met een grote populatie 'zorgleerlingen' en de mogelijkheid van leerweg ondersteuning (lwoo). De school heeft een regionale functie, de leerlingen komen bijvoorbeeld ook uit Wijk bij Duurstede en Doorn.

Leerjaar 1 en 2 (onderbouw) is vormgegeven in de 'Doe-vakschool', waarin de nadruk ligt op basiskennis, basisvaardigheden en basishouding. Na het tweede jaar volgt de profielkeuze: Care & Congress of Techniek & Talent. Is er eenmaal gekozen, dan volgt de verdieping in kennis, vaardigheden en houding. Na het vierde jaar kunnen leerlingen kiezen voor de mbo-opleiding Helpende Zorg niveau 2 binnen het profiel Care & Congress in nauwe samenwerking met ROC ASA te Utrecht.

Context

Het Christelijk College Zeist en ROC ASA te Utrecht ontwikkelen samen met werkgevers uit de regio Utrechtse Heuvelrug, binnen de kaders van de huidige wet en regelgeving, een nieuwe beroepsopleiding Care & Congress. Deze opleiding is met ingang van het schooljaar 2008-2009 gestart in leerjaar 3 van het vmbo en loopt door tot de startkwalificatie niveau 2 mbo.

Aanleiding

Wat was voor de school de aanleiding om voor deze veldaanvraag in te schrijven?

De school vond in dit project een voortzetting van de SLO ondersteuning vanuit een eerder veldproject 'de school in de regio'. De school was op zoek naar mogelijkheden een extra kwaliteitsslag te maken. Dit project bood daarvoor de mogelijkheden. Ook de tegenvallende schoolresultaten en de terugloop van het leerlingenaantal speelden mee in de beslissing tot deelname.

Wat wil de school ermee bereiken?

De school wil een opleiding realiseren die beter aansluit bij de leerlingen, hen beter motiveert en voorbereidt op vervolgonderwijs en een toekomstige positie op de arbeidsmarkt.

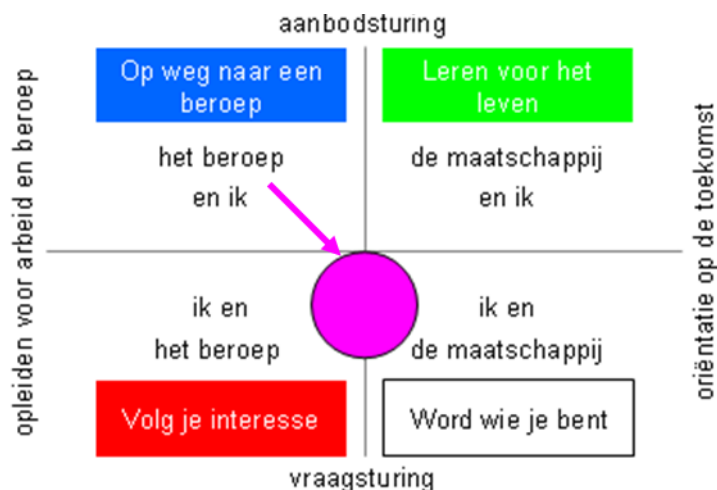
De school wil dit bereiken door:

- het uitwerken en doorontwikkelen van een leerplan;
- het ontwikkelen van een doorlopend onderwijsprogramma waarbij de algemene vaardigheden uit de preambule worden omgezet in onderwijs dat aansluit bij het competentiegericht leren van het mbo;
- onderwijs aan te bieden, dat meer aandacht heeft voor (beroeps)houding en reflectie en een groter beroep doet op zelfverantwoordelijk leren en eigen keuzes maken.

Scenariokeuze

De schoolleiding en docenten hebben bij hun scenariokeuze gebruikgemaakt van de scenario-keuzelijst.

De uitkomst laat zien dat CCZ zich bevond (2009) in het scenario 'op weg naar het beroep' (blauw) en zich graag verder wil ontwikkelen naar de scenario's 'volg je interesse' (rood) en 'word wie je bent' (wit).

Figuur B1.1 Scenariokeuze CCZ

Voor welk scenario heeft de school een keuze gemaakt en hoe is die tot stand gekomen?

Met het beantwoorden van de vragen over het heden bleek dat CCZ zich bevond in het blauwe scenario 'op weg naar het beroep'. Daar was iedereen het ook mee eens.

De keuze voor de toekomst was niet zo eensluidend. De keuze voor de toekomst wees naar twee scenario's 'volg je interesse' (rood) en 'word wie je bent' (wit).

Er wordt gekozen voor een herinrichting van de onderwijsstructuur van de school. Besloten is om de sectoren Economie en Voertuigtechniek af te bouwen. Vervolgens is gezocht naar samenwerkingsmogelijkheden in de directe omgeving van de school. Met de nieuwe onderwijsopzet Care & Congress (afdeling VZ) en later Talent & Techniek (afdeling techniek timmeren), sluit het onderwijs ook meer aan op de veranderende behoefte van de regionale arbeidsmarkt. Centraal in de opzet staan de taakgerichtheid van docenten, kwaliteitszorg, veiligheid, taal en rekenen en prestaties op de examens. De nieuwe onderwijskundige opzet wordt gefaseerd ingevoerd.

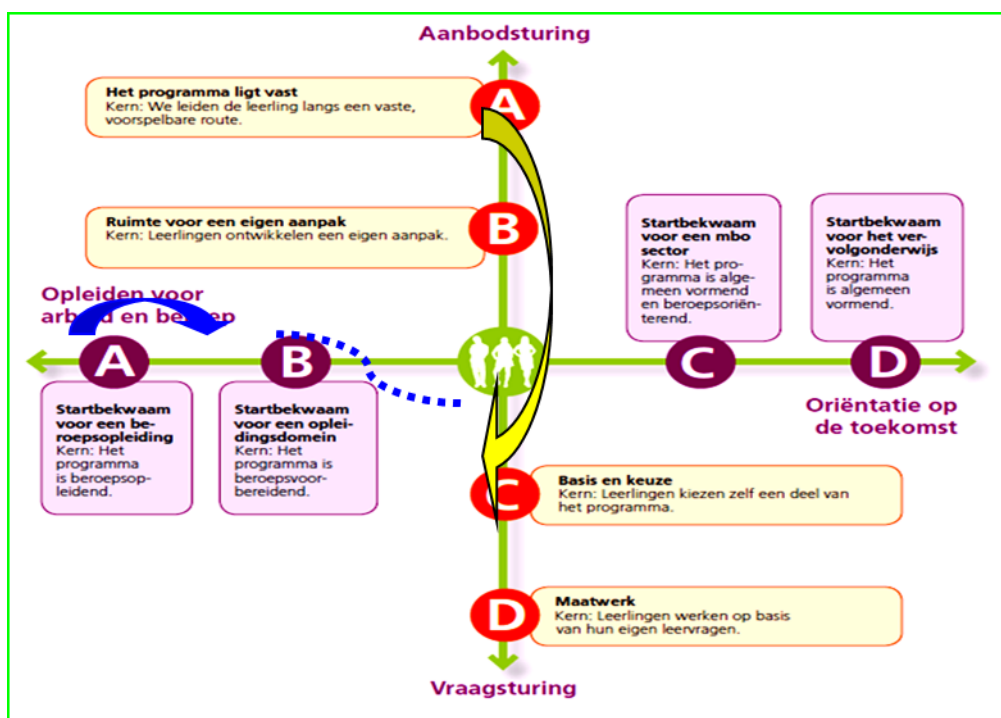
Bij de ontwikkeling van de opleiding Care & Congress zijn de volgende uitgangspunten gehanteerd:

1. Het aanbieden van een opleiding voor leerlingen in de basisberoepsgerichte leerweg tot en met een startkwalificatie op mbo-niveau 2.
2. Het zorgen voor een flexibele en gedegen overgang voor leerlingen in de kaderberoepsgerichte leerweg naar het mbo-niveau 3 en 4.
3. Het aanbieden van meer betekenisvol en maatschappelijk relevant onderwijs.
4. Beter aansluiten bij het competentiegericht onderwijs van het mbo.
5. Meer aandacht voor (beroeps)houding en reflectie in het onderwijsprogramma.
6. Het aansluiten van algemeen vormende vakken bij de praktijk zonder verlies van het eigenlijke vak.
7. Een flexibel onderwijsaanbod waaruit leerlingen kunnen kiezen.
8. Aandacht voor loopbaanoriëntatie en begeleiding(LOB).

De verandering op de twee assen

Met de twee assen waar de scenario's op zijn gebaseerd wordt een beweging uitgedrukt namelijk:

- de ontwikkeling van het leerplan (horizontaal), het WAT;
- de verandering van de pedagogisch-didactische aanpak (verticaal), het HOE.

Figuur B1.2 De beweging op de beide assen

De inhoudelijke veranderingen (de horizontale as)

De keuze voor het programma Care & Congress betekende voor de afdeling Zorg & Welzijn een grote inhoudelijke verandering. De leerlingen gaan nu voor een groot deel in de beroepspraktijk (2 dagen in de week) hun opleiding volgen. Dit betekent dat de leerstof meer afgestemd moet worden op het buitenschoolse leren. Daarbij wordt het werkveld als partner actief betrokken omdat de praktijk leidend is voor het curriculum.

De pedagogisch-didactische veranderingen (de verticale as)

Met het opleidingstraject Care & Congress wil men onder andere de arbeidsidentiteit bij leerlingen bevorderen. De leerling zal moeten leren reflecteren, dat wil zeggen verbanden leren leggen tussen de situatie en zichzelf om daaruit vervolgens lering te trekken voor de toekomst. Voor de docenten betekent dit dat zij zich een nieuwe begeleidingsrol eigen moeten maken. Ook zullen docenten meer bijgeschoold moeten worden in het voeren van voortgangsgesprekken.

Hoe denkt de school deze ambitie te realiseren?

De school wil de nieuwe beroepsopleiding Care & Congress realiseren door nauw samen te werken met ROC ASA en het bedrijfsleven op de Utrechtse Heuvelrug. Er is een team van vmbo- en mbo-docenten samengesteld, dat aan de vormgeving werkt van de beoogde doorlopende leerlijnen.

De doelstellingen van Care & Congress zijn:

- werkveld als partner actief betrekken;
- praktijk leidend maken voor het curriculum;
- terugdringen schooluitval;
- bevorderen arbeidsidentiteit van jongeren.

De verandering aan de hand van het curriculaire spinnenweb

Tabel B1.1 De verandering aan de hand van het curriculaire spinnenweb.

	Situatie 2009	Gewenste situatie
Visie	CCZ wil leerlingen stimuleren het beste uit zichzelf te halen en ze voorbereiden op een toekomst als vakman of vakvrouw. In het onderwijs staan kennen, kunnen en (beroeps)houding centraal en wordt een opleiding Care & Congress ontwikkeld.	Met de praktijkgerichte opleiding Care & Congress wil CCZ hoofd en handen verbinden. Op deze manier wil zij leerlingen meer perspectief bieden en de arbeidsidentiteit onder de leerlingen bevorderen. De opleiding Care & Congress moet een voorbeeld zijn van goed en innovatief onderwijs. Er wordt gewerkt aan een doorlopende leerlijn vmbo-mbo. Leerlingen kunnen uitstromen met een startkwalificatie op mbo niveau 2.
Leerdoelen	Binnen de context van de eigen opleiding is er ruimte voor de leerling om eigen doelen te formuleren. Keuzes in de persoonlijke vorming zijn altijd aanwezig en daarnaast is er aandacht voor beroepsoriëntatie.	Meer ruimte voor LOB en aandacht voor loopbaanleren.
Leerinhoud	De leerinhoud van Care & Congress omvat het afdelingsprogramma VZ aangevuld met onderdelen uit het afdelingsprogramma consumptief. Er wordt op basisberoepsgericht niveau gewerkt aan een doorgaande leerlijn vmbo naar mbo-niveau 2 voor de opleiding Care & Congress. Leren in de praktijk staat centraal.	Portfolio ontwikkelen. Leren voeren van reflectie- en voortgangsgesprekken.
Leer-activiteiten	Na drie weken stagevoorbereiding gaan leerlingen voor twee dagen per week op stage in een instelling of bedrijf. Het Care & Congressprogramma wordt waar mogelijk afgestemd op de vraag van de stageplek. Na iedere stageperiode volgt een 'bufferweek' met als functie: • stage afronden en kennismaken, opstarten nieuwe stage; • evalueren afgelopen periode; • toetsing; • presentatie projecten; • rapportage voortgang.	Langere periode van stagevoorbereiding tot de kerstvakantie in samenwerking met de avo-vakken. Aan het einde van het opleidingstraject C&C leerlingen voorbereiden op het centraal examen.
Leer-omgeving	• stagebedrijven • grootkeuken • restaurant of studieruimte • zorglokaal • schoolkantine	

	Situatie 2009	Gewenste situatie
Docentenrol	Er is een team VZ en team avo-docenten De mentor/docent is de beroepsgerichte docent en bewaakt: • de studievoortgang op school en of tijdens de stage; • bezoekt en beoordeelt de stage; • coacht en beoordeelt de ontwikkeling van de basishouding. De vakdocent: • begeleidt vanuit zijn vakgebied; • beoordeelt en rapporteert de voortgang in het vak en basishouding aan de mentor. De praktijkbegeleider: • begeleidt op de stage; • beoordeelt de basishouding op de stage; • tekent de vaardighedenlijst af; • rapporteert aan de mentor.	De mentor voert de popgesprekken en begeleidt loopbaanoriëntatiegesprekken.
Bronnen en materialen	Er wordt gewerkt met diverse bronnen. De methode is aanwezig die dient als basisbron. ICT is aanwezig in het zorglokaal.	
Groeperingsvormen	Er wordt gewerkt met de volgende groeperingsvormen: • in de lessen alleen of tweetallen; • in klassen tijdens avo-lessen; • in groepen die de klassensituatie doorbreken tijdens de lessen Care & Congress.	
Tijd	De weekindeling in de stageperiode: • twee dagen stage. • drie dagen op school waarvan een dag is ingeroosterd voor het beroepsgerichte programma en de twee andere dagen voor de avo-vakken. In de bufferweek zijn geen leerlingen op stage maar zijn ze allemaal op school.	
Toetsing	Het schoolexamen en het centraal examen zijn summatief. Formatieve toetsing vindt plaats aan het eind van elke leereenheid en zijn voorwaardelijk voor deelname aan de summatieve toets. Aan de hand van gedragskaarten en reflectieformulieren wordt de houding beoordeeld.	Nog verder te ontwikkelen: • portfoliogebruik • leer- en ontwikkelijnen • reflectie- en voortgangsgesprekken.

Kritische succesfactoren in dit proces:

- Het ontbinden van de projectgroep (goede zet).
- Investeren in ambitieuze docenten.
- Het hebben van één koers.
- Commitment in alle lagen van de schoolorganisatie, bestuur, directie en medewerkers.
- Trainen van de stagedocenten op verwachtingen management.
- Inplannen van een studie- en scholingsdag werkt effectiever dan meerdere bijscholingen van een halve dag of de laatste lessen van een dag. De laatste twee voorbeelden werken minder productief. Veel tijd gaat dan verloren aan het steeds opnieuw opstarten van het project en de vele herhalingen die zich daarbij voordoen.

Daarnaast zijn de volgende aandachtspunten genoemd:

- Jonge leeftijd van de leerlingen die op stage gaan.
- Begeleiden van de zorgleerling.
- Interne stage als externe niet mogelijk is.
- Organiseren van de stage.
- Opbouwen en in stand houden van een netwerk.
- Communiceren met de ouders.

Contact

Barry Hoogsteyns (teamleider)

Graaf Adolflaan 4

Postbus 366

3700 AJ Zeist

Tel. 030-6916551

Email: b.hoogsteyns@cvog.nl

Pascal Zuid, Zaandam

Schoolportret

Pascal Zuid ligt in de Zaanse 'Vogelaarswijk' Klein Poelenburg. De school heeft meer dan 50% allochtonen, 44% van de leerlingen heeft een lwoo indicatie. Pascal Zuid is een interconfessionele school en maakt deel uit van de Amarantis Onderwijsgroep.

De 'talentontwikkeling van de individuele leerling' staat centraal. Leerlingen maken door middel van het zogenaamde werkplekleren kennis met de concrete beroepspraktijk. Met behulp van een aantal concrete, praktische opdrachten doen zij ervaringen op in een aantal beroepenvelden.

Context

De ontwikkelingen in het kader van het project Van scenario naar curriculum vinden plaats binnen het intersectorale programma Dienstverlening en Commercie aan de hand van negen beroepsbeelden.

Externe inhoudsdeskundigen begeleiden de concrete inhoud van het intersectorale programma Dienstverlening en Commercie.

Bij aanvang van het project Van scenario naar curriculum in 2009 bood de school in de drie leerwegen programma's aan in de sectoren Economie, Techniek en Zorg & Welzijn.

Aanleiding

Wat was voor de school aanleiding om voor deze veldaanvraag in te schrijven?

Het aantal leerlingen in de Zaanse regio loopt terug. Daarnaast ziet het Pascal Zuid steeds meer leerlingen die kiezen voor een theoretische leerweg in plaats van een basis- of kaderberoepsgerichte leerweg.

Binnen de Zaanse regio zijn er daarom afspraken gemaakt tussen de drie vmbo-scholen ten aanzien van het onderwijsaanbod.

Wat wil de school er mee bereiken?

Mede door de terugloop van het aantal leerlingen heeft het Pascal Zuid haar afdeling Zorg & Welzijn moeten sluiten. Om potentiële leerlingen een alternatief te bieden heeft Pascal Zuid gekozen voor het intersectorale programma Dienstverlening en Commercie.

Deze keuze maakt het de school mogelijk:

- meisjes een brede keuzemogelijkheid aan te kunnen (blijven) bieden;
- een brede oriëntatie op het vervolgonderwijs te kunnen aanbieden;
- leerlingen een zo breed mogelijk programma te kunnen laten kiezen om een vroegtijdige beroepskeuze van leerlingen te beperken.

Pascal Zuid gaat er vanuit dat leerlingen op basis van deze ervaringen antwoorden vinden op de vraag 'Past dit bij mij?' De school heeft in dit project gekozen voor een ontwikkeling dat tussen het rode scenario 'volg je interesse' en 'het witte scenario 'word wie je bent' te positioneren is.

De gerealiseerde ambitie: de situatie 2010/2011

Scenario keuze van het Pascal Zuid

Het Pascal Zuid heeft de gewenste situatie geanalyseerd met behulp van de Ambitiebox. Het resultaat van deze analyse wees uit dat het Pascal Zuid vanuit de bestaande situatie (verticaal) verschuift van aanbod- naar vraaggestuurd onderwijs. Het docententeam gaf bij deze analyse aan een sterke voorkeur te hebben voor een scenario dat tussen het 'rode scenario' (volg je interesse) en 'witte scenario' (word wie je bent) geplaatst kan worden.

In figuur B2.1 Ambitie van het Pascal Zuid geeft de pijl in de paarse cirkel aan waar de ambitie van het Pascal Zuid ten tijde van de analyse naar toe beweegt. Men is op weg naar vraagsturing en ambieert een verandering van het 'opleiden van arbeid en beroep' naar 'oriëntatie op de toekomst'.

Figuur B2.1 Ambitie van Pascal Zuid

De ontwikkelingen tijdens het project

Gedurende het project is er veel gebeurd. Het Pascal Zuid heeft de beschikking gekregen over een volledig nieuwe locatie, waarin Dienstverlening en Commercie steeds meer vorm krijgt. Op basis van een relatief heldere visie (de leerling moet vanuit een brede oriëntatie uiteindelijk kunnen kiezen voor een opleiding waarin hij goed wil worden) is men gekomen tot een onderwijsaanbod waarin leerlingen voor een groot deel zelf keuzes maken. Er zijn voor alle beroepsbeelden leertaken ontwikkeld. Deze worden door de docenten ontwikkeld en vormen het onderwijsaanbod van Pascal Zuid. Leertaken zijn gebaseerd op de beroepsbeelden en geven de leerlingen voldoende inzicht in de diverse beroepsgroepen. Door de integratie van het LOB (loopbaanoriëntatie en -begeleiding) krijgt de leerling tevens zicht op de opleidingsmogelijkheden in het middelbaar onderwijs.

Veranderingsproces over twee assen

In dit schoolportret volgen we de veranderingen van het Pascal Zuid over twee assen:

- De verandering op de horizontale as; het 'Wat' ofwel de inhoudelijke ontwikkeling.
- De verandering op de verticale as; het 'Hoe' ofwel de manier waarop deze verandering pedagogisch-didactisch vorm gegeven wordt.

De inhoudelijke verandering (horizontale as)

In figuur B2.2 Verandering in de curriculumontwikkeling wordt de inhoudelijke verandering van het Pascal Zuid aangegeven: van C (startbekwaam voor een mbo-sector) naar D (startbekwaam voor vervolgonderwijs).

Figuur B2.2 Verandering in de curriculumontwikkeling

Het Pascal Zuid heeft gekozen voor een verschuiving van 'Opleiden voor arbeid en beroep' naar een bredere 'Oriëntatie op de toekomst'. Deze verschuiving heeft geleid tot de volgende veranderingen:

Voor de docenten

Er is gekozen voor een meer integraal onderwijsaanbod. Dit onderwijsaanbod wordt begeleid door zowel beroepsgerichte als door docenten avo (algemeen vormend onderwijs). De rol van de docent ziet er in de brede opzet van Dienstverlening en Commercie als volgt uit:

- elke docent geeft nu meerdere vakken;
- de scheidslijn avo-docenten/docent beroepsgericht vervaagt steeds meer;
- avo-docenten worden ook beroepsgericht ingezet en vice versa.

De begeleiding van het lesproces vindt plaats op twee niveaus:

- vakinhoudelijk door de vakdocent,
- coachend door alle docenten.

Alle docenten hebben een taak als coach in zowel het leerwerkhuis (avo-vakken) als op de (beroeps)werkplekken.

De rol van de mentor is uitgebreid met een sterke component loopbaanoriëntatie en -begeleiding (LOB).

Voor het programma

De opzet van het programma is breed en sterk gericht op oriëntatie, verkennen en verdiepen. Het curriculum voorziet in negen beroepsbeelden binnen het intersectorale programma Dienstverlening en Commercie:

1. Handel/verkoop
2. Administratie/secretariaat
3. Horeca/consumptief
4. Recreatie/toerisme

5. Mode & commercie
6. Grafimedia/dtp
7. ICT
8. Sport & veiligheid
9. Verzorging

Om een betere aansluiting te hebben op het mbo werkt het Pascal Zuid met (een naar het vmbo-vertaalde versie van de) acht kerncompetenties welke ontleend zijn aan de mbo-competenties. De negen beroepsbeelden dragen bij aan de ontwikkeling van de volgende *great eight*:

1. Leiden en beslissen
2. Ondersteunen en samenwerken
3. Interacteren, beïnvloeden, presenteren
4. Analyseren en interpreteren
5. Creëren en leren
6. Organiseren en uitvoeren
7. Aanpassen en aankunnen
8. Ondernemen en presenteren

Deze vertaalde mbo-competenties zijn vervolgens opgedeeld in ontwikkelingsniveaus waarbij het Pascal Zuid gekozen heeft voor de indeling in rubrics. Een rubric is een beoordelingsschaal. Het maakt de leerlingen duidelijk wat goed gaat en wat minder goed gaat. Op deze manier kunnen leerlingen hun eigen leerdoelen (bij)stellen.

Tabel B2.1 Voorbeeld van een rubric voor het 'Werk plannen'

Criteria 'Werk plannen'
Ik plan mijn werk zelfstandig
Ik kan met weinig hulp mijn werk zelf plannen
Ik heb veel hulp nodig bij het plannen van mijn werk
Ondanks intensieve hulp lukt het plannen niet.

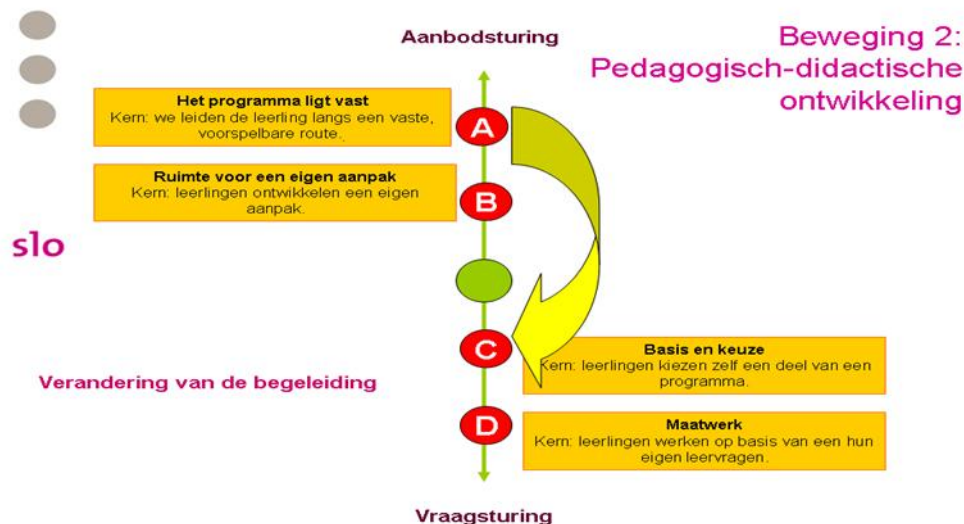
Tijdens de periodieke functioneringsgesprekken met de mentor worden de vorderingen met de individuele leerling besproken. Op basis van deze vorderingen wordt de leerroute, samen met de leerling, vast- of bijgesteld.

Voor de organisatie

- Bij de werving en selectie van nieuwe docenten voor de afdeling Dienstverlening en Commercie wordt nu specifiek gekeken naar vakoverstijgende competenties en vaardigheden die nodig zijn voor de *andere* docentenrol.
- Er wordt gewerkt met een persoonlijk programma van toetsing en afsluiting (pta).
- De groepering van leerlingen is veranderd. Men onderscheidt:
 - tafelgroepen van voluit leerlingen (homogeen qua niveau, heterogeen qua leerstijl);
 - stamgroepen (3 tafelgroepen) heterogeen qua niveau;
 - klassen (2 stamgroepen) heterogeen qua niveau.
- Elke schooldag begint met 20 minuten 'start de dag', waarin de mentor met de stamgroep de schooldag plant en bespreekt.
- Om inzicht en overzicht te houden met betrekking tot de vorderingen en programma's van leerlingen wordt er gewerkt met het digitaal leerling-volg-jezelf-systeem 'TrajectPlanner'.
- In het centrum van het programma en de afdeling is een Meetingpoint gecreëerd: een klussenbedrijf/uitzendbureau dat als draaischijf functioneert tussen de buurt/omgeving. In samenwerking met het regionale bedrijfsleven zorgt het Meetingpoint voor 'levensechte opdrachten'

- Het Pascal Zuid heeft een Stagebureau dat de stages verzorgt en coördineert. In het programma is zowel in het derde jaar en het vierde jaar elk een maand stage gepland. In de toekomst ligt het in de bedoeling het Meetingpoint en Stagebureau samen te voegen en om te vormen tot een Loopbaancentrum.
- Zonder de integratie van beroepsgerichte vakken en avo-vakken, 'levensechte opdrachten', het werkplaatsleren en de periodieke functioneringsgesprekken slaagt het Pascal Zuid er niet in onderwijs aan te bieden dat meer op de leerlinggericht is.

De pedagogisch-didactische ontwikkeling (de verticale as)

Figuur B2.3 De ontwikkelingen op het pedagogische en didactisch gebied

Op de verticale as (HOE: ontwikkeling pedagogische aanpak) heeft men de volgende keuzes gemaakt:

Voor de docenten

- Docenten hebben een meer coachende rol. De docent als begeleider/mentor.
- De leerling wordt meer uitgedaagd zelf keuzes te maken op basis van zijn interesses, talenten en mogelijkheden. Eenmaal gemaakte keuzes worden vastgelegd. Bij verandering van gemaakte keuzes moet de leerling zelf aangeven waarom hij/zij afwijkt van de eerder gemaakte afspraken.

Voor het programma

- Het programma beoogt uit te dagen, het leerlandschap is dynamisch.
- Het accent ligt sterk op leren leren, leren kiezen.
- De leertaken worden samengesteld op basis van de diverse (vmbo)exameneenheden en kerntaken/werkprocessen van de respectievelijke mbo niveau 2 opleidingen. Daarmee wordt het onderwijsaanbod voor de leerling inzichtelijk gemaakt. Het moet voor de leerling helder zijn welke competenties en vaardigheden hij per leertaak leert.
- De competentieontwikkeling wordt formatief getoetst. Er wordt gescoord op basis van de rubrics. De formatieve toetsing wordt gebruikt om beter inzicht te krijgen in de persoonlijke ontwikkeling van de leerling. Ter afronding van een periode worden er in de bufferweek summatieve toetsen afgenomen.
- Keuzemogelijkheden in het programma worden beargumenteerd genomen dan wel afgewezen, gecoacht en begeleid door de LOB-begeleider.
- Het accent ligt op de acht kerncompetenties, het programma voorziet in contexten die bij de leerling passen.

- Het Meetingpoint gaat functioneren als uitzendbureau, leerlingen kunnen solliciteren naar aangeboden functies en opdrachten
- Via buitenschools leren (stages) en levensechte opdrachten (Meetingpoint) maken leerlingen intensief kennis met de beroepspraktijk.
- Er wordt meer maatwerk geleverd.

Voor de organisatie

- Leerjaar 3 en 4 zijn opgedeeld in totaal acht perioden van acht weken waarin leerlingen leertaken uitvoeren rondom een aantal beroepsbeelden. Elke periode wordt afgesloten met een bufferweek (week 9).

Tabel B2.2 Periodisering leerjaar drie en vier van het Pascal Zuid

Leerjaar 3	Periode 1	Onderwijsaanbod 8 van de 9 beroepsbeelden (verkennen)
	Periode 2 t/m 4	Onderwijsaanbod op 6 van de 9 beroepsbeelden (verkennen)
Leerjaar 4	Periode 5 t/m 7	Onderwijsaanbod uit 1, 2 of 3 beroepsbeelden (verdiepende of verbredend in AAA-, ABA-, ABC-variant)
	Periode 8	Examen

- Voor de leerling is er vrijheid aan de buitenkant, maar veel structuur aan de binnenkant.
- De organisatie wordt complexer en zal flexibel moeten zijn.
- Er ontstaat een ander soort docent, een vmbo-docent.
- De organisatie moet gericht zijn op het door leerlingen kunnen behalen van het vmbo-diploma. Afhankelijk van de verdieping in periode vijf tot en met zeven bereiken de leerlingen het niveau van de startkwalificatie (mbo niveau 2).
- Bovengenoemd model maakt het voor elke leerling mogelijk een gefundeerde keuze voor een beroepsrichting te maken.

De verandering aan de hand van het curriculaire spinnenweb

Op basis van bovenstaande informatie kan het werkblad Van scenario naar curriculum worden ingevuld. Dit werkblad is voor onder andere Pascal Zuid ontwikkeld op basis van het zogenaamde curriculaire spinnenweb. Dit curriculaire spinnenweb biedt een (leerplankundige) structuur waarlangs zowel de 'verticale' als 'horizontale' ontwikkelingen beschreven kunnen worden.

Op basis van tien curriculaire onderdelen is in de onderstaande tabel het huidige leerplan naast het gewenste leerplan gezet zoals Pascal Zuid dat medio 2012 gerealiseerd wil hebben.

Tabel B2.3 De verandering aan de hand van het curriculaire spinnenweb.

Curriculair onderdeel	Situatie medio 2009 (huidige leerplan)	Situatie medio 2012 (gewenste leerplan)
Visie	Onbekend	"De opleiding staat niet centraal, maar de leerling". De leerling moet vanuit een brede oriëntatie kunnen kiezen voor een opleiding 'waarin hij goed in wil worden'
Leerdoelen	De leerdoelen zijn ontleend aan de eindtermen uit de examenprogramma's Handel en Administratie en Verzorging.	De leerdoelen worden in grote lijnen door de leerling zelf gesteld. Deze doelen worden gerealiseerd binnen het aanbod van de school waaronder het intersectorale programma Dienstverlening en Commercie. Het accent ligt op doelen die gericht zijn op algemene vaardigheden,

Curriculair onderdeel	Situatie medio 2009 (huidige leerplan)	Situatie medio 2012 (gewenste leerplan)
		(beroeps)houding, planmatig werken en samenwerking en met collega's. Leerlingen hebben mogelijkheden om doelen, buiten de opleiding, te benoemen.
Leerinhoud	De school heeft gekozen voor Dienstverlening en Commercie (intrasectoraal programma). Het programma is modulair van opzet. Het team werkt al veel met geïntegreerde vakken. Na de kerstvakantie in het derde leerjaar wordt er echt maatwerk verzorgd. Er wordt gewerkt aan leertaken in de Oriënterende en Verkennende fase (derde leerjaar).	Het programma is opgebouwd rond leertaken. Een leertaak is een opdracht voor de leerling met duidelijke leerdoelen, helder omschreven leeractiviteiten, criteria en een beoordeling. De structuur van leertaken biedt ruimte voor flexibiliteit zodat leerlingen keuzes kunnen maken. Bij de ontwikkeling van leertaken is er specifieke aandacht voor leertaken die buiten de school worden uitgevoerd.
Leeractiviteiten	Onderwijs kenmerkt zich als flexibel, maakt differentiëren en maatwerk mogelijk. Met leerlingen worden individuele programma's voor toetsing en afsluiting vastgelegd. Leren in eigen 'context' (wat spreekt deze leerling aan: consumptief, sport en bewegen en dergelijke).	Pascal Zuid streeft naar zoveel mogelijk levensechte opdrachten. Bij de leeractiviteiten komt de nadruk te liggen op sociale, communicatieve, uitvoerende en reflecterende competenties.
Leeromgeving	Er zijn: flexibele instructielokalen; lespleinen met computers; actiestraat; groot leerwerkhuis met stiltegebieden.	Per opdracht maken de leerlingen zelf de keuze van de leeromgeving. Bij Pascal Zuid is een 'Meetingpoint' waar allerlei opdrachten en stagebedrijven zijn aangemeld waar leerlingen een keuze uit kunnen maken voor met name de buitenschoolse activiteiten.
Docentenrol	Docenten zijn breed inzetbaar. Mentoraat wordt uitgebreid.	Alle leraren zijn mentor (komt voort uit de keuze voor stamgroepen). Naast docent en mentor kan een begeleider ook coach zijn.
Bronnen en materialen	Het materiaal van uitgeverij Edu-actief wordt gebruikt.	Het boek zal meer en meer als leerbron gebruikt worden. Voor de grafische onderdelen (Grafimedia) gebruikt men relevant materiaal van het Grafisch Lyceum. In de leertaken wordt ook verwezen naar relevante websites.
Groeperingsvorm	Lesgroepen in plaats van jaarklassen.	Een stamgroep van twaalf leerlingen wordt begeleid door één mentor. Twee stamgroepen vormen samen een klas van

Curriculair onderdeel	Situatie medio 2009 (huidige leerplan)	Situatie medio 2012 (gewenste leerplan)
		vierentwintig leerlingen. Bij de avo-vakken in het leerwerkhuis en de blokken CKV en LO worden twee stamgroepen gecombineerd. In het beroepsgerichte programma wordt de structuur van de stamgroep doorbroken doordat leerlingen individueel keuzes maken. De stamgroep bestaat uit tafelgroepen van verschillende niveaus. De stamgroep is georganiseerd in drie tafelgroepen van vier leerlingen. Deze tafelgroepen zijn homogeen op niveau en heterogeen op leerstijl gegroepeerd.
Tijd	Medio 2009 wordt bij het buitenschools leren/stage nog gewerkt met blokstages.	Het rooster is aangepast aan het werken in dagdelen. Er zijn vaste instructiemomenten. Leerlingen hebben de vrijheid in de keuze van het buitenschools leren.
Toetsing	Motivatatie van de leerlingen wordt vastgelegd met behulp van oriënteren, verkennen en verdiepen. Men werkt met rubrics en zoekt de aansluiting met competentiegericht onderwijs.	De evaluatie en beoordeling van leertaken vinden plaats op vooraf gecommuniceerde leerdoelen zodat de leerling weet waarop hij beoordeeld wordt. De competentieontwikkeling van de leerling wordt middels rubrics beoordeeld en vastgelegd.

Hoe verder?

De onderwijskundige veranderingen die, medio 2012, door Pascal Zuid concreet zijn uitgewerkt, geven de leerling volop mogelijkheden om zich te oriënteren op de eigen mogelijkheden.

Op de nieuwe locatie worden de leertaken van Dienstverlening en Commercie verder doorontwikkeld. Het mentoraat heeft expliciet aandacht voor de individuele ontwikkeling van de leerlingen.

Teamvorming, samenwerking tussen en uitwisselbaarheid van docenten, denken vanuit de leerling met de nadruk op de 'v' van vmbo, zijn voorwaarden om dit te kunnen ontwikkelen.

De keuze voor een beroepsopleiding wordt uitgesteld. Het gaat in eerste instantie om de leerling inzicht te geven in zijn/haar eigen talenten en interesses, maar wel binnen een context van Dienstverlening en Commercie. Op deze manier moet het mogelijk zijn dat een leerling op basis van de ervaringen en talentontwikkeling gefundeerd kan kiezen voor een vervolgopleiding in het mbo.

Contact

Paul van Dijk
Afdelingsleider Dienstverlening en Commercie XL
Middelven 2
1504 BZ Zaandam
Tel.075-6167900
E-mail: p.van.dijk@pascalzuid.nl

Canisius College, Nijmegen

Schoolportret

Het Canisius College, locatie De Goffert, is een vmbo-school met een overwegend technisch onderwijsaanbod voor 550 leerlingen. Locatie De Goffert is een brede scholengemeenschap waartoe ook de locaties Berg en Dalseweg (vmbo-t, havo, vwo) en Akkerlaan (Internationale Schakelklas) behoren. Op locatie De Goffert verzorgt het Canisius College vmbo-onderwijs in alle technische programma's en het programma Consumptief. Op de locatie worden alle leerwegen aangeboden: de theoretische, de gemengde, de kaderberoepsgerichte en de basisberoepsgerichte leerweg. Daar waar nodig wordt die gecombineerd met leerwegondersteunend onderwijs. Daarnaast zijn er mogelijkheden voor speciale leerwerktrajecten. Het vmbo wordt geconfronteerd met een grote diversiteit aan leerlingen. Niet alleen qua niveau en vaardigheden maar ook qua motivatie en interesse. Daarnaast is het aantal leerlingen met leerachterstanden en een speciale zorgvraag de laatste jaren gestegen. Deze grote diversiteit kun je alleen op een goede manier bedienen als de school er in slaagt maatwerk te bieden. Elke leerling moet zich kunnen ontwikkelen op een manier die bij hem of haar past. Dan pas kan de school 'eruit halen wat erin zit'. Locatie De Goffert heeft zich de afgelopen jaren ontwikkeld van een 'aanbodgerichte school' naar een meer 'vraaggerichte school'; de ontwikkeling zal zich de komende jaren kenmerken naar nog meer leerlinggericht onderwijs.

De Context

De school vervult een regiofunctie. De helft van het aantal leerlingen komt uit Nijmegen. De school profileert zich als een school waar je optimale mogelijkheden hebt om je te oriënteren en kiest daarbij voor herkenbare beroepenvelden en een contextrijke leeromgeving.

Aanleiding

Wat was voor de school de aanleiding om voor deze veldaanvraag in te schrijven?

De aanvraag voor het project 'Van scenario naar curriculum' is in 2009 ingediend door het platform Mobiliteit. De aanleiding van het platform was destijds om scholen te helpen bij het ontwikkelen van een aangepast curriculum. In de aanvraag zijn hierbij vmbo-scholen gekoppeld aan ROC's. Samen ontwikkelen zij lesopdrachten voor het project Implementatie Competentiegericht Kwalificatiedossier (ICK) carrosserie. Het betreft een lessenserie met ondersteunende videofilmpjes over de sector carrosserie (uitdeuken, voorbewerken en spuiten) die ingezet kunnen worden als keuzedelen in het schoolexamen van voertuigtechniek. Het Canisius College is als pilotschool geselecteerd om deze lesopdrachten te integreren en te implementeren in zijn curriculum.

Wat wil de school bereiken?

De onderwijskundige visie wordt gedragen door vijf belangrijke pijlers:

1. Het leren is gebaseerd op de relatie met de leerlingen (de leerling (h)erkennen als persoon).
2. Het leren is gericht op oriëntatie (leerstijl, vaardigheden, sectoren, beroepenvelden, vervolgonderwijs).
3. Het leren is gericht op samenhang (leergebieden, koppeling theorie en praktijk, bedrijfsleven en vervolgonderwijs).

4. Het leren gebeurt in levensechte situaties (contextrijk, levensecht en betekenisvol).
 5. Het leren houdt rekening met verschillen (maatwerk leveren).
- Deze pijlers ondersteunen de visie van de school naar meer vraaggericht onderwijs. De voorgestelde implementatie van lesopdrachten voor de carrosserie zijn in lijn met de visie en de gestelde onderwijsdoelen.
- De carrosserieopdrachten dragen bij aan het leveren van maatwerk.

Scenariokeuze

Figuur B3.1 Scenariokeuze Canisius College–Adviesgroep vmbo

Voor welk scenario heeft de school een keuze gemaakt, en hoe is de keuze tot stand gekomen?

De school is van oorsprong opleidend naar een beroep, in kleurgebruik dus een 'blauwe-school'. In 2006 is gekozen voor het scenario waarin de leerlingen meer hun interesse volgen en eigen keuzes mogen maken, het rode scenario.

Er is geen gebruikgemaakt van de ambitiekoer van de Ambitiebox van de Adviesgroep vmbo maar van een intern visiestuk 'koers-keuze'.

De ambities van de school om de carrosserieopdrachten als keuzemogelijkheid aan te bieden aan leerlingen voertuigentechniek zijn helemaal in lijn met het visiestuk 'koers-keuze' naar meer vraagsturing.

Het vmbo heeft volgens de school vooral een oriënterend en voorbereidend karakter en de programmering is gericht op maatwerk en speelt in op de verschillen tussen leerlingen. Er is veel aandacht voor het keuzeproces van de leerling en zorg voor juiste determinatie. De veranderende rol van de docent hierbij is nog niet voldoende belicht en is een ontwikkelpunt gebleken.

Welke conclusies verbindt de school hieraan voor de stappen die zij willen gaan zetten?

De school gaat het hele team scholen op het gebied van de veranderende rol van docenten.

Bij deze veranderende rol krijgen docenten te maken met vragen als:

- Hoe ga je in gesprek met de leerling?
- Hoe kun je effectieve loopbaangesprekken voeren?
- Hoe ontdek je talenten van leerlingen?

De verandering op de twee assen

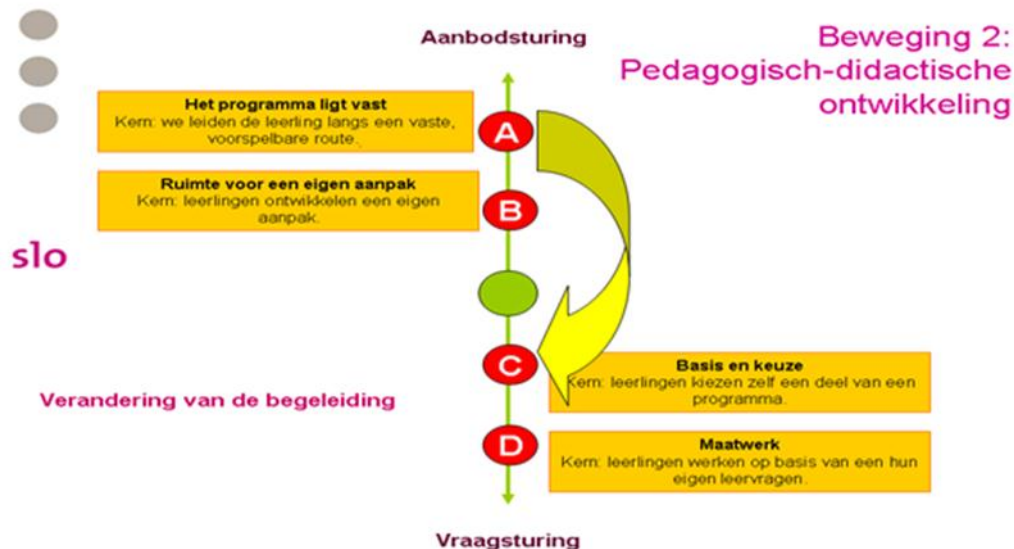
Locatie de Goffert heeft nadrukkelijk gekozen voor een geleidelijke verandering over slechts één as en wel die op de verticale as. Een ontwikkeling van aanbodgestuurd onderwijs naar meer vraaggestuurd onderwijs.

Vanwege het karakter van de school is niet gekozen voor een verandering op de horizontale as.

De school blijft opleiden voor arbeid en beroep.

Bij het ontwikkelen van aanbodgericht naar meer vraaggericht onderwijs zal dit consequenties hebben voor mensen, programma en organisatie.

Het veranderingsproces verloopt van A naar C (zie onderstaande afbeelding)

Figuur B3.2 De pedagogisch-didactische ontwikkeling

Hoe denkt de school deze ambitie te realiseren?

De directie wil de verandering naar vraagsturing bereiken door de docenten uit te dagen tot het zetten van stappen in de gewenste richting en heeft daarvoor geen tijdspad vastgesteld.

Schoolleider Arno van Stippent verwoordt dit als volgt: "De verandering naar vraaggestuurd onderwijs blijft mensenwerk. Mensen verschillen sterk van elkaar. De ene docent moet gestimuleerd worden om bepaalde stappen te zetten terwijl ik de andere docent juist af moet remmen." De directie erkent dat de gewenste ontwikkeling tijd nodig heeft en geeft die ook. De directie biedt de docenten ondersteuning, vertrouwen en ruimte voor initiatieven. De schoolleiding kiest er bewust voor hierbij niet te sturend te zijn, omdat er veel randvoorwaarden en partijen bestaan waar men nauwelijks invloed op heeft. Denk hierbij aan leerlingaantallen, personeelsverloop en onbetrouwbare samenwerkingspartners.

De verandering aan de hand van het curriculaire spinnenweb

Tijdens de begeleiding van de implementatie is steeds gebruikgemaakt van het werkblad (zie bijlage 3).

Samen met de docenten zijn de verschillende aspecten van het curriculum ingevuld en waar nodig zijn er werkzaamheden in kaart gebracht, verdeeld en uitgewerkt. Vervolgens werd het werkblad met de gevonden oplossingen aangepast.

Bekijken we de verandering op locatie De Goffert aan de hand van het curriculaire spinnenweb dan zien we de volgende kenmerkende verschillen tussen de situatie voor 2006 en de toekomstige gewenste situatie.

Tabel B3.1 De verandering aan de hand van het curriculaire spinnenweb

	Situatie voor 2006	Gewenste situatie in 2011
Visie	Opleidend naar een beroep	Oriënterend, volg je interesse
Leerdoelen	Gericht op diplomering	Gericht op relatie, oriëntatie, samenhang, betekenisvol en maatwerk
Leerinhoud	Afdelingsgerichte examenprogramma's	Examenprogramma's met extra keuzemogelijkheden voor de leerling
Leeractiviteiten	Praktijk en theorie beroepsgericht	Oriënterend beroepsgericht levensecht en betekenisvol
Leeromgeving	Binnenschools	Binnen- en buitenschools
Docentenrol	Docent	Docent en begeleider
Bronnen en materialen	Methodes, practica	Beroepstaken, modulaire methodes, practica, eigen materialen
Groeperingsvormen	Klassikaal	Individueel, groepen
Tijd	Volgens lesrooster	Persoonlijke planning per periode
Toetsing	Summatief	Formatief, summatief (examen) en deels competentiegericht

Kritische succes- en faalfactoren in dit proces

De docenten verwachten dat de nieuwe manier van werken in het vierde leerjaar soepel zal verlopen. De docenten stellen vast dat ze meer met elkaar moeten praten over de opgedane ervaringen.

Door verschillen in aanpak en houding kunnen er irritaties ontstaan. Als deze onbesproken blijven kan dit leiden tot een onwerkbaar situatie die natuurlijk vermeden dient te worden.

De docenten voertuigentechniek die, bij de implementatie van carrosserieopdrachten, te maken kregen met vraaggericht onderwijs ondervinden succesfactoren maar ook zeker een aantal faalfactoren. In een evaluatiebijeenkomst die plaats vond na het derde leerjaar werden deze besproken.

Als kritische succesfactoren werden genoemd:

- Het werken met keuzeberoepstaken is stimulerend en enthousiasmerend.
- Leerlingen lijken meer gemotiveerd aan het werk.
- Leerlingen leren door de integratie van theorie en praktijk in de beroepstaken meer in samenhang.
- Door het invoeren van de leerlinggesprekken is een goede relatie met de leerlingen opgebouwd.

Als kritische faalfactoren werden genoemd:

- Er is te weinig ruimte in het programma om alle leerlingen te laten kiezen.
- De beroepstaken hebben niet allemaal dezelfde omvang zodat leerlinggesprekken moeilijk planbaar zijn.

- Men moet wennen aan de integratie van theorie en praktijk en het individuele karakter van het programma. Er zijn hierdoor nog weinig klassikale instructiemomenten waarbij de docenten de hele klas samen hebben om 'lekker-ouderwets' les te geven. Een docent zegt: "In de theorielessen wil ik ankers kunnen slaan bij de aanwezige voorkennis. Dat lukt nu niet meer".
- Het is lastig om overzicht te houden wie met wat bezig is.
- Er is veel minder structuur.
- Leerlingen lijken een aversie te krijgen tegen de verplichte verslaglegging na een beroepstaak. Een docent stelt voor om verschillende werkvormen hiervoor te gebruiken zoals een fotoreportage, een presentatie of een film.
- Docenten hebben de neiging om vragen van leerlingen oplossingsgericht te beantwoorden. Ze weten dat dit niet de goede manier is maar erkennen dat ze nog niet in staat zijn om antwoorden te geven die de leerling verder kan helpen, zodat deze zelf de oplossing kan vinden.

Wat opvalt, is dat tijdens een evaluatiebijeenkomst de docenten zelf al met een aantal oplossingen (zoals de verschillende werkvormen) komen voor de bovengenoemde problemen. Terugkijkend zijn de docenten in het algemeen tevreden over de eerste resultaten en kijken ze vol vertrouwen naar de toekomst.

Contact

Arno Van Stippent
 Adjunct directeur
 Goffertweg 20
 6532 AA Nijmegen
 Telefoon: (024) 352 36 80
 E-Mail: degoffert@canisiuscollege.nl

Deel C Bijlagen

Bijlage 1 Scenario's voor het vmbo (SLO 2009)

Scenario's vmbo Basis/Kader

Aanbodsturing

Opleiden voor arbeid en beroep	Op weg naar een beroep	Leren voor het leven	Oriëntatie op de toekomst
	Functie van het vmbo	Functie van het vmbo	
	Het belangrijkste is dat de leerling een stabiele beroepswens en beroepsidentiteit ontwikkelt.	Het belangrijkste is dat de leerling vaardigheden ontwikkelt om een eigen toekomstperspectief op te bouwen.	
	Programma beroepsgericht	Programma beroepsgericht	
	We bieden een erkend beroepsgericht programma.	We besteden vooral aandacht aan algemene beroepsvaardigheden.	
	Programma algemene vakken	Programma algemene vakken	
	We verbinden de algemene vakken zoveel mogelijk met specifieke beroepsvoorbereiding.	We besteden veel aandacht aan algemene vaardigheden zoals omgaan met informatie, meningsvorming en keuzes maken.	
	Beleid voor sectorkeuze	Beleid voor sectorkeuze	
	Elke leerling kiest in leerjaar 3 voor een sector of afdeling.	De leerling kiest in principe een sector of afdeling in het eerste leerjaar mbo.	
	Loopbaanbegeleiding	Loopbaanbegeleiding	
	Onze LOB is gericht op het ontwikkelen van een stabiele beroepswens.	Onze LOB is gericht op het in beeld krijgen van toekomstperspectief.	
	Relaties met het mbo	Relaties met het mbo	
	We hechten het grootste belang aan programmatische afstemming waardoor kwalificatiewinst mogelijk wordt.	We hechten het grootste belang aan een afstemming met het mbo op het vlak van algemene vaardigheden.	
	Relaties met de arbeidsmarkt	Relaties met de arbeidsmarkt	
	We hebben een netwerk van leerbedrijven waar je het vak kunt leren.	We organiseren met instellingen en bedrijven allerlei oriënterende activiteiten.	

<i>Volg je interesse</i>	<i>Word wie je bent</i>
Functie van het vmbo Het belangrijkste is dat de leerling ontdekt welke talenten hij heeft en welke werksoorten wel en niet bij hem passen. Programma beroepsgericht We bieden een kernprogramma en daarnaast een breed scala aan beroepsgerichte modules. Programma algemene vakken We bieden keuzemodules uit algemene vakken, als aanvulling op het beroepsgerichte programma. Beleid voor sectorkeuze We bieden elke periode in leerjaar 3 en 4 de mogelijkheid een keuze te maken of te herzien. Loopbaanbegeleiding Onze LOB is gericht op het ontwikkelen van een arbeidsidentiteit. Relaties met het mbo We hechten het grootste belang aan afspraken over een zorgvuldige intake en 'warme' overdracht. Relaties met de arbeidsmarkt We hebben gerichte afspraken met bedrijven die een deel van het keuzeprogramma verzorgen.	Functie van het vmbo Het belangrijkste is dat de leerling zelf verantwoordelijkheid leert nemen voor zijn eigen ontwikkeling. Programma beroepsgericht We ontwikkelen samen met leerlingen en externe partners leerarrangementen op maat. Programma algemene vakken We integreren elementen van algemene vakken in onze leerarrangementen. Beleid voor sectorkeuze Het moment voor sectorkeuze is geheel vrij en is aan de individuele leerling. Loopbaanbegeleiding Onze LOB is gericht op het versterken van zelfsturing. Relaties met het mbo We hebben afspraken over de wijze waarop leerlingen zich presenteren in hun entreetoetsing. Relaties met de arbeidsmarkt We ontwikkelen samen met het bedrijfsleven interessante prestaties voor leerlingen.
Vraagsturing	

Bijlage 2 Vragenlijst Scenariokeuze BB-KB

Vragenlijst 'scenario-keuze' voor vmbo BB en KB

Het onderwijs ligt onder de loop: wordt het steeds meer vraaggestuurd of blijft het aanbodgestuurd? Krijgen leerlingen meer zeggenschap over hun leerroute of bepaalt de school de structuur en de inhoud van de lessen?

Om een eerste idee te krijgen waar uw school staat, worden enkele vragen gesteld. Door simpel een kruisje te zetten onder 'ja' of 'nee', en daarna wat rekenwerk uit te voeren komt u in een scenario terecht.

Met collega's uit gelijke scenario's krijgt u de kans om uw ideeën uit te wisselen en alvast een toekomstvisie te verkennen. Bedenk: het gaat nu alleen om ideevorming.

Functie van het vmbo

Er is nogal wat discussie over de rol van het vmbo. Gaat het in het vmbo over het kweken van aankomende arbeidskrachten of moeten leerlingen nu juist een brede opleiding krijgen zodat ze nog kunnen kiezen? Is het vmbo een 'ouderwetse autofabriek waar dezelfde auto's van de band afkomen' of gaat het om maatwerk? Hoe wordt daar in uw school over gedacht?

	NU		Vragen	TOEKOMST		
	ja	nee		ja	nee	
1.			De leerling ontdekt in onze school welk werk hij later wil doen en wordt daarin opgeleid.			1.
2.			De leerling leert vaardigheden om daarmee zelf zijn keuzes te kunnen maken.			2.
3.			De leerling krijgt de kans om zelf sturing te geven aan de ontdekkingstocht naar talenten en mogelijkheden.			3.
4.			De school heeft een goed programma om de leerling de eerste stap naar arbeid te laten zetten.			4.

Programma beroepsgericht

Het beroepsgerichte programma is voor veel leerlingen de opstap naar een vervolgopleiding op het mbo. Nu het mbo het 'competentiegericht leren' invoert, worden andere eisen gesteld aan de leerlingen.

	NU			TOEKOMST		
	ja	nee		ja	nee	
5.			Wij bieden de beroepsgerichte vakken aan zoals die al jaren bestaan en de leerlingen volgen de methode.			5.
6.			In onze school staat het ontwikkelen van algemene vaardigheden centraal.			6.
7.			Het deel van het programma dat centraal geëxamineerd wordt, is voor alle leerlingen in de afdeling gelijk. Daarnaast zijn er allerlei keuzes in beroepsgerichte modules.			7.
8.			Voor iedere leerling is er de mogelijkheid om een eigen programma te volgen. Dit programma wordt samen met het mbo en de arbeidsmarkt opgesteld.			8.

9.			Het beroepsgerichte programma legt de nadruk op oriëntatie op de toekomst.			9.
10.			Wanneer we leerlingen zelf laten uitzoeken wat ze graag willen, wordt het een chaos.			10.

Programma algemene vakken

Bij elke opleiding horen algemene vakken. Nederlands en Engels zijn verplicht en voor de sectoren zijn er sectorverplichte vakken. Worden de vakken apart gegeven? Is er integratie tussen de algemene vakken onderling of misschien integratie met het beroepsgerichte vak?

	NU			TOEKOMST		
	ja	nee		ja	nee	
11.			Er is veel aandacht voor algemene vaardigheden, met inbreng vanuit de algemene vakken.			11.
12.			Waar nodig leggen we een verbinding tussen het algemene vak en het beroepsgerichte vak.			12.
13.			In de algemene vakken besteden we veel aandacht aan algemene vaardigheden zoals communiceren, omgaan met informatie en keuzes maken.			13.

Beleid voor sectorkeuze

Kiezen is moeilijk voor leerlingen. Wanneer kiest een leerling voor een sector of voor een beroepsgroep? Mag de leerling zelf ontdekken? Kan de leerling nog op een keuze terugkomen?

	NU			TOEKOMST		
	ja	nee		ja	nee	
14.			Wanneer leerlingen een keuze maken, bepalen ze zelf.			14.
15.			De keuze wordt uitgesteld tot het eind van het vierde leerjaar, zodat een bewuste keuze wordt gemaakt voor een opleiding aan het mbo.			15.
16.			In klas 3 en 4 krijgen de leerlingen steeds een mogelijkheid om een keuze te maken of te herzien.			16.
17.			Leerlingen kiezen aan het eind van het tweede jaar voor een afdeling.			17.

Loopbaanbegeleiding

Weten leerlingen wat ze willen en wat ze kunnen? Zijn hun toekomstbeelden realistisch? Is er extra ondersteuning in hun zoektocht naar hun talenten en passie?

	NU			TOEKOMST		
	ja	nee		ja	nee	
18.			Leerlingen kunnen hun dromen over de toekomst in de praktijk ervaren.			18.
19.			Via beroepsinteresse- en beroepskeuzetests wordt de beroepswens van de leerling bepaald.			19.
20.			We leren leerlingen eerst een goed beeld te krijgen van hun toekomstmogelijkheden.			20.

Relaties met het mbo

Tussen het vmbo en het mbo worden op allerlei manieren afspraken gemaakt over de doorstroming. Die kunnen gaan over doorlopende modules, longitudinale ontwikkeling van algemene vaardigheden, al dan niet vastgelegd in een regionaal arrangement. Hoe gaat dat in uw school?

	NU			TOEKOMST		
	ja	nee		ja	nee	
21.			De opleiding en doorstroming zijn gericht op het behalen van vrijstellingen.			21.
22.			Leerlingen laten zien wat ze kunnen door middel van een 'meesterproef' waarbij een vertegenwoordiger van het mbo mede beoordeelt.			22.
23.			Het mbo vindt beroepsvaardigheden niet zo belangrijk. Het gaat meer om welke algemene vaardigheden de leerling in huis heeft.			23.
24.			Met het mbo hebben we goede afspraken over een 'warme' overdracht.			24.

Relaties met de arbeidsmarkt

Vooral BB-leerlingen gaan na het vmbo 'leren en werken'. Wat is de aard van de relatie die uw school heeft met de arbeidsmarkt in de omgeving?

	NU			TOEKOMST		
	ja	nee		ja	nee	
25.			We hebben veel bedrijven en instellingen in de omgeving waar leerlingen terecht kunnen om zich te oriënteren op hun toekomst.			25.
26.			Samen met een aantal bedrijven en instellingen zijn opdrachten voor leerlingen ontwikkeld.			26.
27.			De docenten in de afdelingen hebben een netwerk van bedrijven en instellingen waar leerlingen een verdieping krijgen van hun gekozen richting.			27.

In welk scenario past u? (NU)

Als een vraag met 'ja' is beantwoord, omcirkelt u alle cijfers in het grijze vak, c.q. de grijze vakken; als met 'nee' is geantwoord, zijn alleen de witte vakken van belang. Omcirkelt u dan de in die vakken (eventueel) geplaatste cijfers. Tel daarna de omcirkelde cijfers per kolom op en vermenigvuldig het totaal met 5. U voelt zich het meest thuis in het scenario waarin het hoogst is gescoord.

	Uw antwoord	Op weg naar een beroep	Leren voor het leven	Volg je interesse	Word wie je bent
1		1	1	1	1
2		1	1	1	1
3		1	1	1	1
4		1	1	1	1
5		4			
6			4		
7				4	
8					4
9		1	1	1	1
10		1	1	1	1
11			1		1
12		1		1	
13			1		
14					4
15			4		
16				4	
17		4			
18					1
19		1		2	
20			2		
21		2			
22					2
23				1	
24				2	
25			2		
26					2
27		2			
Totaal					
Percentage	Totaal x 5 =	%	Totaal x 5 =	%	Totaal x 5 =

In welk scenario past u? (TOEKOMST)

Als een vraag met 'ja' is beantwoord, omcirkelt u alle cijfers in het grijze vak, c.q. de grijze vakken; als met 'nee' is geantwoord, zijn alleen de witte vakken van belang. Omcirkelt u dan de in die vakken (eventueel) geplaatste cijfers; tel daarna de omcirkelde cijfers per kolom op en vermenigvuldig het totaal met 5. U voelt zich het meest thuis in het scenario waarin het hoogst is gescoord.

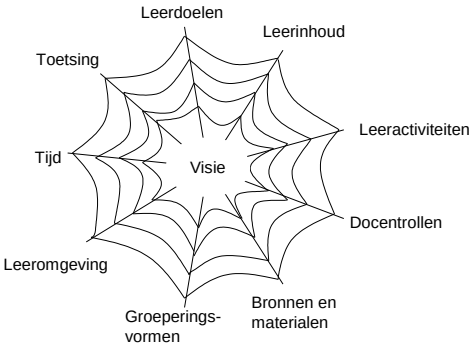
	uw antwoord	Op weg naar een beroep	Leren voor het leven	Volg je interesse	Word wie je bent
1		1	1	1	1
2		1	1	1	1
3		1	1	1	1
4		1	1	1	1
5		4			
6			4		
7				4	
8					4
9		1	1	1	1
10		1	1	1	1
11			1		1
12		1		1	
13			1		
14					4
15			4		
16				4	
17		4			
18					1
19		1		2	
20			2		
21		2			
22					2
23				1	
24				2	
25			2		
26					2
27		2			
Totaal					
Percentage		Totaal x 5 = %	Totaal x 5 = %	Totaal x 5 = %	Totaal x 5 = %

Bijlage 3 Werkblad

Werkblad Van scenario naar curriculum									
Missie Waar staan we voor: Vissie Waar gaan we voor:									
1	2	3	4	5	6	7	8	9	
Onderwijsdoelen	Tijd	Leerinhouden	Rol van de docent	Leeractiviteiten	Materialen en bronnen	Groeperings-vormen	Leeromgeving	Toetsen en beoordelen	
Leerplankundig									
Organisatorisch									

Bijlage 4 Stappenplan Van scenario naar curriculum

Missie en visie.			
	Stap	Omschrijving	Niveau S = strategisch T = tactisch O = operationeel
1	Missie bepalen	De missie geeft aan voor wie de school de komende jaren welke functie wil vervullen en hoe en met wie zij dit wil realiseren. Waar staan we voor?	S
2	Visie ontwikkelen	De visie wordt zodanig omschreven dat een ieder weet in welke richting (scenario/onderwijsconcept) de school zich gaat bewegen en welke doelen zij zich daarbij stelt. Aan de visie is een analyse (sterkte-zwakte en kansen-bedreigingen) vooraf gegaan. Waar gaan we voor?	S
3	Draagvlak creëren	Het team actief betrekken bij de visieontwikkeling/ scenariokeuzes (zie stap 1). Betrokkenen informeren, mee laten denken, respons laten geven, resultaten verwerken in visie, richtinggevende uitspraken vastleggen, onderwijsdoelen formuleren.	S
4	Missie en visie eigen maken	Middenmanagement, teamleiders en docenten moeten dezelfde beelden krijgen bij de missie en visie.	S, T
5	Missie en visie uitdragen	Ouderraad, medezeggenschapsraad informeren/ raadplegen.	T

Plan van aanpak			
6	Stuurgroep	Stuurgroep formeren. De stuurgroep bewaakt de missie en visie. De stuurgroep stelt vast binnen welke kaders de werkgroep een invulling gaat geven. De stuurgroep bepaalt wanneer het resultaat voldoet aan de gestelde kaders.	S, T
7	Werkgroep	Werkgroep samenstellen. Zoek naar werkgroepleden die denken vanuit kansen en die in staat zijn buiten <i>bestaande</i> kaders te denken. Zij durven de vrijheid te nemen een schooleigen programma te ontwikkelen dat aansluit op de visie van de school.	T
8	Faciliteiten	Globaal tijdspad aangeven. Faciliteiten vaststellen zoals beschikbare tijd, ruimte, geld en waardering.	T
9	Deskundigheidsbevordering	Vaststellen van scholingsbehoefte of –noodzaak.	T
Keuzes maken			
10	Tijd Inhouden Docentrollen Activiteiten Materialen en bronnen Groeperingsvormen Leeromgeving Toetsen en beoordelen Formats ontwikkelen	Aan de hand van het werkblad maakt de werkgroep keuzes over het leerplan. Een pdf bestand en een leeg formulier kunt u downloaden op: http://www.slo.nl/voortgezet/onderbouw/leergebieden/kenc/kwaliteitscan/spin/ 	T

Activiteitenplan			
11	Draaiboek opstellen	Voorbereiden, wie, wat, waar, wanneer, hoelang en hoe goed.	T
12	Formats ontwikkelen	Lessen, toetsen, integratie/samenhang. Gespreksmodellen voor de verbindende fase opstellen.	T
13	Kwaliteitsplan opstellen	Criteria voor kwaliteit opstellen, hoe goed is goed? Ontwikkeld materiaal test, evalueren, bijstellen.	T
Uitvoering			
14	Materiaal ontwikkelen	Aan de hand van de gemaakte keuzes, formats en het opgestelde kwaliteitsplan worden materialen ontwikkeld, geselecteerd of aangepast.	O
15	Implementeren	Uitvoeren pilots	O
Evalueren, bijstellen			
16	Terugkijken	Resultaten pilots	O
17	Bijstellen	Ontwikkeld materiaal, formats en gespreksmodellen indien nodig bijstellen.	O
Kwaliteitsplan, borging en verantwoording			
18	Reflectie	Proces, resultaat, checken met missie, visie en draagvlak.	T
19	Borging	Doet iedereen nog wat is afgesproken? • gesprekken met leerlingen • PTA • kwaliteit schoolexamens • kwaliteit leermiddelen	T
20	Verantwoording	Ouders, vervolgonderwijs, inspectie en andere betrokkenen.	T

SLO heeft als nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling een publieke taakstelling in de driehoek beleid, praktijk en wetenschap. SLO heeft een onafhankelijke, niet-commerciële positie als landelijke kennisinstelling en is dienstbaar aan vele partijen in beleid en praktijk.

Het werk van SLO kenmerkt zich door een wisselwerking tussen diverse niveaus van leerplanontwikkeling (stelsel, school, klas, leerling). SLO streeft naar (zowel longitudinale als horizontale) inhoudelijke samenhang in het onderwijs en richt zich daarbij op de sectoren primair onderwijs, speciaal onderwijs, voortgezet onderwijs en beroepsonderwijs. De activiteiten van SLO bestrijken in principe alle vakgebieden.

SLO

Piet Heinstraat 12
7511 JE Enschede

Postbus 2041
7500 CA Enschede

T 053 484 08 40
F 053 430 76 92
E info@slo.nl

www.slo.nl

slo